

ARESTI ETA TAUER-en ARTEKO HARREMANAK

Jose M. SATRUSTEGI

Orain dela urte asko, 1957.eko otsailean, hasi nituen nik Praha-ko Norbert Tauer euskalzale ezagunarekin, idazkiz, lehen harremanak. Neure adiskide baten aholkuak bultzatu ninduen horretara. 1956.eko *Luzaide* aldizkaritxoaren ale bat bialdua nion, ordurako, Eguberri onak opatuz. Hogeita sei urte nituen, eta urte t'erdi meza emanik. Handik laster, 56 urte zituela berak esanez, erantzun zidan Tauer-ek. Urte hartan bertan, maiatzaren azken egunean, hogeitabi urte zituen olerkari gazte Gabriel Arestik harremanetan sartzeko eskaria egina zion, bere aldetik, Bohemia hiriburuko euskaldunon adiskideari. Bi lagunak itzali zaizkigularik, Norberto-ren gutun eta eskuizkribu guziak jasotzen izan naiz Praha-ko bere etxean, eta bi lagun ospetsu hauen eskutitzen zabalkundearekin hasten dut altxor honen berri emateko lana. Bedi bien oroigarritzat.

Zer dela-eta jo zuen Arestik Tauer-engana? Europa Erdialdeko eta, batez ere, Sobiet Batasuneko idazle batzuren ondotik hizkuntza berriak ikasi nahian zebilen gure olerkari gaztea: «Bedorren ama-hizkuntza ikasi nahi nuke eta hemen Espainian ezin topatu dezaket metodo apropos bat», esaten dio. Denbora berean, «Posible balitz, hungarozko bat nahi nuke, Lajos Zilahyn hizkuntza ikasteko» (1).

Hogei bat egunen buruan eman zion Tauer-ek erantzun baikorra, eskatutako liburuak igortzen zizkiola esanez. Bide

(1) Euskaltzaindiak 1983.eko ekainaren 24ean egindako batzarrean eman nuen gutun honen berri. Iruñeko txosten horretan hitzez-hit hartua da lehen gutuna eta Tauer-ek emandako erantzuna. Ikus, *Euskera* 1983.2.

batez, Menendez Pidal-ek argitaratu berri zuen zerbait eskatzen zion. Horrela sortu zen bien arteko lokarria, nahiz aditzez ez arrotz izan: «Zure izena, euskal-idazle eta olerkari ospetsuarena bezela, aspalditik ezagutzen dut, esaten dio bilbotarrari. Zure olerki eder-ederrak Euzko-Gogoan irakurri ditut asko gustatu zaizkit».

Bien arteko izkribu kopurua ez da hain haundi-haundia, baina oso jakingarria. Dozena bana gutun besterik ez. Ituraz, Tauer-ek luma giderrari lotzeko nagitasunik ez bazuen ere, Gabrieli gehiago gostatzen zitzaion erantzuna ematea. Horrelako zerbait sumatzen da bien arteko joan-etorrietan. Hona zer zioen bere gutun batean Tauer-ek:

Praga'tik 1956'gko Dagonillaren 27'ean.

Idazkilaria naiz
idazki au 319'garrena da.

Aresti'tar Gabirel jaunari
Bilbo'n.

Nere adiskide maitea:

Orrillaren 31'gko zure idazkian eskatu dizkidazun liburuak Garagarriaren 21'ean bialdu nizkizun. Bialdu dizkizudan liburuak oiexek ziran:

- 1/ Sedláček: Lehrbuch der tschechischen Sprache, eta
- 2/ Boronkay: Einführung in das Ungarische.

Zoritzarrez, gaurdaño ez dut zure berririk izan, eia nik bialdutako liburuak artu dituzun ala ez. Ez ba-dituzu artu, emengo idazketxean «erreklamatu» bear dut.

Zure berrien zai nago.

Nere lan-artetik txartel bat bialdu dizut eta uste dut bere egunean artuko zinduela.

Onar itzazu, adiskide maitea, nere agurrik beroenak eta agindu nai duzun guzia zure:

Tauer'tar Norberta'k.

Laudioko bidea ikasten hasia zen Aresti eta «kanpoko mundutik ezelango barririk errezibidu barik» egon zela, esaten, dio erantzunean. Bi hilabete egin zituen, une honetan, Arabako lurraldean. Nola nahi ere, barkamen eskatzen dio.

Bilbon, 1956-VIII-29an.

Norberr Tauerreri, Prahán.

Nire iaun agurgarria:

Ezer ez baino leen, parkaziñoa eskatu biotsut, ainbeste denporaz zuri zor zatsun erantzuna emon ezneutsulako. Baiña itzistazu, mesedez, atxakiren bat opatzea, bada azkenaldi ontan ez tut izan bear neban denpora guztia. Bear egiten doten fabrikán, sukursal batera bialdu ninduen, eta Arabako erri koxkor baten egon naz bi ilebete, kanpoko mundutik ezelango barririk errezibidu barik. Etxera hiurtu nasenean, an arkitu ditudaz zure liburuak, zure karta eta tarjetea.

Zuk eskatzen dostazun librua zein zan jaikitoko, emoten zeunstazan oarpenakaz, gatx zan. Baiña azkenean topau dot, ori dala dirudien bat: R. Menéndez Pidal: *Toponimia hispánica prerrománica*. Nire libreruari emon neutsan erosteko kargua, eta orain esku artean daukat zuri bialtzeko prest.

Obe da berandu sekula ez baño, Gaztelako errefrauak diñoan lez, eta neuk eztadukadalako erru guztia, parkatuko dostazula pentsan dot.

Beste barik, urrengo arte,

G. Aresti.

Menendez Pidalen liburua igortzen diolako berria daraman gutuntxo batek, ez eguna eta ez urtea ipintzeko astirik gabe egina dela dirudi. Une honetan egin zukeen, eta aurreko izkribuan azaldutako kezka bera datorkio gogora *baldrestasun* hitza aipatzerakoan. Liburuaren bilduma berean sartutako papertxoak edo izan daiteke (2).

Nire iauna:

Hemen doatzu Pidalek argitaratu duen azken liburua, zenean zer-edo-zer euskerari buruz baitakar.

Zure bigarren letra ere errezebitu nuen, eta ikusten dut nire baldrestasunak arteak eragin dizkizula, eta horregatik damu dut, sakonki.

Sinets ezazu, arren, zure menpekoetarik apalena geratzen natzaitzula.

G. Aresti.

(2) *Sin fecha.* 1956? Ohar hau ipinia du arkatzez goi aldean. Abuztuaren 24ean liburua eskuratua zuela jakinerazi zion Tauer-ek, beraz, bi gutunak egun gutxiren barnean bidaliko zituen Arestik.

Praga'tik 1956'gko Agorrillaren 24'ean.

Idazkilaria naiz
idazki au 339 garrena da.

Aresti'tar Gabirel jaunari
Bilbo'n.

Nere adiskide maitea:

Zuk bialdutako «Toponimia prerromanica hispana» ize-
neko liburua oraintxe artu dut. Euskerari buruzko gai jakin-
garriak dakarzki eta neretzat garrantzi aundikoa da. Bialtzea-
rengatik eskerrik onenak ematen dizkizut.

Liburuaren saneurria aundiagoa da bialdu dizkizudan libu-
ruena baño; zure zorduna gelditzen naiz. Pozik zerbait geia-
go bialduko dizut nere zorra garbitzeko.

Mingarri zait nere azkeneko idazkia ez duzula ongi kom-
prenitu. Azkeneko denboran emendik orra eta ortik ona bial-
dutako liburu ta idazki batzuek galtzera zijoazen eta orre-
gatik bildur izan naiz eia nik ala zuk bialdutakoa etzan gal-
duko bidean. Nere idazkian eskatu dizut orko idazketxean
galde bat egiteko.

Zure lerroetatik ikusten dut zure lantokian lan asko egin
bear duzula. Lan ontaz gaiñera denborarik al duzu izkuntzak
ikasteko? Ni ere egunez lanean nago eta euskerari arratsalde
ta gauak ematen dizkiot.

Onar itzazu, adiskide maitea, nere agurrik beroenak eta
agindu nai duzun guzia zure:

Tauer'tar Norbertari.

(3) Batek.

(4) Diru.

Idazle baten emaitza literarioa aztertzerakoan, bere lorpen, asmo, kezka eta aldaketa nagusien zergatia argitzen duen guzia garrantzitsutzat hartzen da. Lan horretarako argibide onik bada gutun hauetan. Literatur-sari bana jaso zuten biek 1959.-ean: Loramendiren goratarrez Euskaltzaindiak eratua eman zitzaion Arestiri, eta *Euzko Gogoa* aldizkarian argitaratutako lan bat saritu zioten Tauer-i. Hori dela-eta, zintzoki goresmenak ematen dizkio atzerritarrak Arestiri.

Loramendiren goratarre eguna ez zitzaion arras zoriontsua gertatu irabazleari. Eskuratutako lore sortak sortu zion bere arantza, eta gertakizunaren berri ematen dio berean adiskideari. Bihotza ukitu zion eztabaida mingarri batek.

Maldan behera izeneko olerkia izan zen lehen saria eraman zuena. Lan haundiago baten lehen zatia dela esan ondoren, beste bi parteak zer diren agertzen du. Esku artean dituen lanak ere aipu ditu. *Euskera garbia* delakoaren asmoa agertzean, ohar hau egiten du: «Niretzako beste askorentzako bezala, euskeraren garbitasuna eztaba hitzen etimologian, ezpada jatortasunean eta dotorezian. Askok euskera mordollo deitzen dutena, euskera garbiz euskalgaiztokoa deitzen da».

Gutun honetan datorren agerpenik garrantzitsuena, halare bere olerkigintzari dagokiona dela uste dut. Arestiren bertsotan bada, une batez, aldakuntza nabaria. Noiz eta zergatik gertatu zen hori, aipatzen dio urrutiko adiskideari: «Badakizu lehen poesiak idazten nituela, esaten dio. Lizardiri eta gaurko beste olerkariari imitatzen nien, baina egun batean haien idaztandakera etzitzaidan jatorra iruditu, eta bertsolariak nola egiten duten, eta nola egin zuten behinolako poetek estudiatzen paratu nintzen. Handik beste bat atera nintzen. Ikusi dut euskaldun poesi jator eta usariodun bat dagoela, eta hari lotu natzaio». Kontutan hartzekoa da, beraz, bere sentipenen agerpen hau olerkariaren joerak aztertzerakoan.

Aresti'tar Gabirel jaunari.

Bilbo'n.

Nere adiskide maitea:

«Loramendi» Fr. Joakin Bedoña-koaren Gorazarrez Euskaltzaindiak antolatutako literatura-sariketaren erabakia irakurri det «Anaitasuna» izeneko illerokoan. Atseginez beterik ikusten det lenbiziko saria irabazi duzula, «Maldan behera» izeneko zure poemarekin. Ar itzazu, adiskide maite orrek, nere zorionak. Jarrai, etengabe, bide ontatik, gure euskera maitearen onerako. Gaurko egunean artu ditut argazki batzuek Loramendi'ren gorazarrezari buruz. Ayen artean bat da, zu, zure aldamenean Berazibar'tar jauna eta euskaldun neskatillak aurkeztatzen dituen. Poztutzen naiz zure poema laister euskal-aldizkari batean irakurriko degula. Orain aldizkari berri bat, «Olerti» izenkoa argitaratzen asi da, euskal-olertiak argitara emateko.

Eibar'ko nere adiskide Laspiur'tar Imanol'ek berriak eman dizkit ango batzarrari buruz. Uste det zu ere an egon zerala. Nik ere, programa artu bezin laister, euskerazko diosala bat bialdu diot ango Udaletxeari batzarrean irakurtzeko. Tamalez, berandu eldu zan. Ala ere «arriturik izan ziran Txeko'tar batek orrela eta ain urrutitik orren bikain eta biotzez idazten; asko egin duzu gure alde gutun orrekin», auxe idazten dit nere adiskideak.

Mexiko'ko «Euzko-Deya» izeneko illerokoan agertu den nere euskerazko artikulu bat (3) «Euskeraren pizkundea» izenekoak saria irabazi du. Irabazitako diruaz baliatu nai det Euskalerrian liburu batzuek erosteko.

Naparroa'n «Umien-Deya» izeneko aldizkaritxoaren bidez aurrak eragin nai dute euskerazko kartatxoak idazten. Pozik irakurtzen det aldizkaritxo au eta Gabonerako zenbakian euskerazko lerro batzuek idatzi nai ditut, Holmer jaunak egin duen bezela.

Zure berrien zai nago batez ere zure lanari buruz. Badakit euskaltzale sutsua zerala. Zu bezelako idazle gazteak bear du (4) gure Euskalerrriak.

Gabon-jaiak eta urte berri bat ate-aurrean dauzkagu. Orre-gatik Gabon alaia ta urte berri on bat opa dizkizut.

Ar itzazu, adiskide maite orrek, nere agurrik beroenak.

Zure menpeko:

(3) Batek.

(4) Ditu.

Bertsogintzari ekin zion, halako batez, Bohemiako euskaltzaleak ere. Bat-batean, Euskal Herrian egiten ziren omenaldi eta euskal-festa guzietara Tauer-en bertsoak iristen hasi ziren. Euskerarenganako maitasuna eta euskaltzaleen goratarrea errepikatu ohi zituen gehienik. Harriturik gelditu izan da euskaldun bat baino gehiago hain urruneko jaun arrotz batek egindako bertsoak zirela jakitean. Bide berri honetan emandako lehen urratsen aipamena egiten dio, datozen lerroetan, Bilboko olerkariari. Arestik ez zion, noski, nik dakidan beste jaun batek bota zion ur hotzik bota buru gainera, «bertsoei lagata» hitz-lauz idazten jarraitzeko aholku gordina emanaz. Ez zuen pasaizoa inoiz ahaztu eta, hil baino hiru hilabete lehenago, azken asmoen kutxatilla irekitzean, ez dakit ongi lotsaren hitz apalez zen hala etsipenaren totelduraz, ia ez ulertzeko moduan atera zitzaion euskaldun baten aburu mingarria.

Tauer-ek bazekien, noski, ez zirela goi-mailakoak udazkenean bere musa prestuek argitzen zizkioten zirriborroak. Ez zituen Parnasoko urrezko liburuan bere izena sartzeko egiten bertsoak, euskaldunen bihotzetan euskararenganako maitasuna piztu nahian baizik. Hain helburu jatorrez egindako lanek euskaldun guzior begiramendu eta estimurik hoberena, gutxienez, merezi dute. Beste nunbait dioen bezala, euskaldunberri eta arrotza izanez, ez zitzaion erraza gertatu zahartzaroan hasitako lana. Euskaldun askoren mundua, ordea, oso txikia da, eta uste askoren fantesia, haundia.

Ar [...] edizide maila-ovak, nere agurik beromak
 Gabon-jakik eta nure betri bat ete-nurean dantekar. Ote
 Gaik Gabon elais la nure betri on bat opa ditizur.
 du (4) gure Euskaltzaleak.

3. urte ingurukoak.

(3) Batak.
 (4) Ditu.

Bilbon, 1959, Abenduaren 14an.
Norbert Tauer jaunari, Pragan.

Nire jaun agurgarri hori:

Bere garaiz errezibitu nuen zure karta. Eskerrik asko eman dizkidazu zorionakatik. Beste horrenbeste eskeintzen dizut zuk irabazitako sariagatik. Aurrera zure lanarekin, zure kartekin eta artikuluekin. On haundia egiten duzu euskaldun epelen artean.

Nire poema eztaikit oraindik nun argitaratuko dudan. Behar bada, Eganen, baina oraingoz eztit ajola. Saritzat eman zizkidaten birmila pesetak ederki etorri zitzaizkidan, eta egun polita iragan genuen Mondragoen, Loramendiri opetsitako gorasarrean. Arrosa guztiek beren arantzeak eduki behar, eta egun zoragarri haretan ere nire arantzexua geratu zitzaidan bihotzean josita, bada Bordari jauna nirekin hasarratu zen bizi, eztaikit oraindik segurutik zergatik. Aita Zaitegi eta Aita Igorrekoa presente egon ziren, eta Zaitegik esan zidan munduko bekaizteria gustiak gora behera, aurrera segitu behar dudala nire lanarekin, hari beste horrenbeste pasatu zaiola beti, eta horregatik eztela sekula etsitu.

Badakizu lehen poesiak idazten nituela. Lizardiri eta gaurko beste olerkariari imitatzen nien, baina egun batean haien idaztanka etzitzaidan jatorra iruditu, eta bertsolariak nola egiten duten, eta nola egin zuten behinolako poetek estudiatzen paratu nintzen. Handik beste bat atera nintzen. Ikusi dut euskaldun poesi jator eta usariodun bat dagoela, eta hari lotu natzai.

Horregatik hasi nintzen poema luze bat idazten, «Joane eta Miren» izenekoa. «Maldan behera» poema horretako lehendabiziko parte. Hirugarrena badaukat amaiturik, «Azkenengo Besarkada», eta bigarrena garai honetan egiten hari naiz: «Mirenen koplategia». Hiru zatiak luzeera berdinekoak dira, 677 puntu bakoitzak. Amorio baten historia da, hobeki esanik, amorioaren historia eta arrazoia. Lehendabiziko partean mutilaren sentimentuak adierazten dira, Miren ezagutu eta hil arte. Hirugarrenean hil eta amorioa bete arte. Bigarrenean neskatilaren sentimentuak adierazten dira. Akabatzen dudanean liburu batean argitaratuko dut, norbaitek laguntasuna eskeintzen badit hala egiten.

«Miren eta Joane» buka dezadaneko, badaukat beste bat pentsatuta. Euskerari eskeinutako poema luze bat. «Euskera garbia» edukiko du izena, naiz eta ni ez omen naiz euskera-garbizalea. Baina niretzako beste askorentzako bezala, euskeraren garbitasuna ez tatz hitzen etimologian, ezpada jatorrasunean eta dotorezian. Askok euskera mordollo deitzen dutena, euskera garbiz euskalgaiztoa deitzen da.

Beste gabe, naiko da gaurkoz/ Errezibi bitza nire karta honekin, Eguberrirako nire diosalik zintzoenak, eta Urte Berrian zorion dizula, nire jauna. Har bitza nire goraintzirik segurenak.

Aresti'tar Gabirel jaunari.
Bilbo'n.

Nere adiskide maitea:

Zure euskerazko lan bikainak sarritan arkitzen ditut euskal aldizkarietan, batez ere Egan'en Olerti'n eta Euskera'n. Eta irakurtzean zutzaz oroitzen naiz. Zure lan merezigarria euskeraren onerako estimu aundian daukat, eta uste dut beste euskaltzaleak ere. Eta zure azkenekotik badakit beste euskerazko lan asko prestatzen ari zerala argitaratzeko. Apika laister irakurriko dugu zure euskerazko liburu berri bat.

Nik ere jarraitzen dut nere lanean. Nere artikulua batzuek «Euzko Gogoa»-n eta «El Bidasoa»-n agertu dira. Azkeneko denboran asi naiz euskal-olerkian ondutzen, lenengo irurak «Olerti»-n arkitzen dira, ta beste bat Arantzazu'ko Birjinari eskeinia, «Arantzazu» izeneko illerokoan agertu da. Beste batzuek berrikitan Jesus'en Biotzaren Deya'ri, «Karmel»-i eta «Olerti»-ri bialdu dizkiet eta uste dut urrengo zenbakietan argitaratuko dituztela. Ongi badakit nere olerki guziak garrantzi gutxikoak dirala bainan, nere ustez, irakurleak gogotan artu bear du ni ez naizela euskalduna sortzez, eta nerretzat zaillago dela euskal-olerki bat egitea euskaldunentzat baiño.

Atzo artu nuen Buenos Aires'tik ango euskaltzaleak ateratzen duten «Euskaltzaleak» izeneko aldizkaritxoaren lenengo zenbakia. Multikopistaz egina da ta dana euskeraz.

Arretaz irakurri ditut «Umien-Deya» izeneko aldizkaritxoan aurren euskerazko kartatxoak. Nere artikulua bi ere an agertu dira. Enbeita seme Jontxu'k kartatxo bi eskeini dizkit, biak bertsoetan egiñak. Aiton eta aitaren jarraitzalle bikaina da 12 urtedun olerkari gazte au! Euskalerriko aur guziak Jon bezelakoak ba-lira, beste kuku batek joko lioke euskerari!

Gabon-jaiak eta Urte berri ate-aurrean dauzkagu. Orra zergatik gaurko okazioneaz baliatzen naizen zuri Gabon alai ta Urteberri zoriontsu bat, Jaungoikoaren bedeinkapenez bete, opatzeko. Jarrai ezazu, etengabe, zure lanean gure euskera maitearen onerako!

Zure berrien zai nago. Zure aldetik Gabon karietara euskerazko idazki bat artzea, poz aundi-aundia izango da nerretzat.

Bitartean, ar itzazu, adiskide maite ori, nere agurrik be-roenak eta agindu nai duzun guzia zure:

Tauer'tar Norberta'ri.

1961. urtea

Bi idazle hauen arteko harremanik emankorrenak 1961-ekoak dira, inolako zalantzarik gabe. Emaidza hauek orduan iristen dira gailurrera. Sei gutunek markaturik daramate urtea, eta zazpigarren bat ere urte horretakoa dela esan daiteke. Arestik bere ezkontzaren berri ematen duen eskutitza, hain zuzen ere, 1960.enekoa bezala emana du eta urte baten buruan dator Tauer-en erantzuna. Ez dut uste inola ere jaun honek hama-hiru hilabete berandutuko zuenik Arestiren izkribuari erantzuten, eta hainbat gutxiago ezkontzaren garrantziko albistea tartean zegoelarik. Batak ala besteak urte kontuan huts egin zuela, lehen begiratuan esan dezakegu. Baina, hori argitzeko biderik bada, bestalde, Tauer jaunak bere gutun gehienak zenbatu egiten bait zituen une horretan. Idazkiaren zenbakia urteari dagokiona den ikustea aski da, zuzen emana den jakiteko. Praha-n 1961.eko apirilean Arestiri emandako erantzuna 1566.na da, eta hilabete bat lehenago neuri idatzi zidanak 1562 daramanez, bai urtea eta bai zenbakia ongi ezarriak zituela atzerriko euskalzaleak, garbi ikusten da. Otsaileko bere izkribuan, batzutan gertatu ohi denez, urte zaharra zuela buruan Arestik, esango nuke nik.

Eskuratuez landa, beste gutunik ere bazen urte honetan. Ekainean beste tarjetaren bat jaso zuelako berria aipatzen du Arestik, gero ikusiko den bezala. Zortzigarren gutuna, beraz. Azkenekoz, bidean galdutako bederatzigarren bat idatzi omen zuen Gabrielelek eta horren aztarnarik ez da gelditu. Jasotako izkribu guzien hirutatik bat 1961.ekoa dela esan nahi du horrek.

Idazkera aldetik ere ikustekorik badago. Kunplimenduzko esamesen kutsua ia erabat galdurik, aspaldiko ezaupide jatorraren heldutasunera iristen da bien adiskidantza. Gabrielen-tzat, eguneroko arazoan upeleko etorki goxo bihurtu ziren Tauer-i idatzitako eskutitzak. Pilsen, Norbertoren sort-herriko garagardo hoberenak bezala, gaineko apar eta pitsa guzien azpitik, berezko sentipen eta borroka latzaren zurrupa bizia ematen dute.

Ezkontza aipu du oraiakoan. Bere biziko pasarte garrantzitsu honek burutapen sakonak dakartzkio idazleari gogora: «Orain

ez naiz lehengo mutil itsutua», —dio berak. Eguneroko bizia-
ren borrokak eta familia aurrera ateratzeko erantzunkizunak,
olerkariaren irudimen joriak sortutako zabaltsun askatzalea
eta haize guzien eragin hezikaitza mugatzen dituela, esango
nuke nik. «Ikusten dut nire ogia ez dela ez poesian ez euskaran
aurkitzen, fabrika honetako kontu-eramaeran baizikan». Lan
arrunta. Bizi berriaren goxotasunak, gainera, kezka berriak sor-
tu zizkion. Aitagarrebaren eritasuna, alde batetik, eta anaia
zaharrenaren zoramenak bestetik, joan-etorri asko eta diru-
xahubide gehiago sortu zizkieten. Izarrik gabeko gau beltzean
idatzitako lerroak ditugu hauek. Etengo ote dio idazteari?

Izpirituaren arnasak eraginik, orduan, itsas olatu haserreen
burrumba gaindituz, aurrera egiten du, eta astirik gabeko ogi-
bide estu-zimurak uzten dion zirritutik sortu behar ditu bere
idazlanak. Eta sortzen ere ditu: «Komedia bat akabatu dut...
nobela bat egin nahiko nuke... beste bat erdira allegatua...». Sorketaren
hondartza izkutueta bultzatzen zuen barnetik zetorkion berezko
indarrak, eta sosegurik gabeko erdiminetan ekarri zituen, une
hartan, paperezko oihal zurietara garratzasuna zerioten musa
txintxoen umeak.

Horrenbeste neke aski ez zuela urrutiago begiratu, nun-
baiteko haize berrien hondartza ez-ezagunak zituen gogoan.
Ikas-nahiaren gose-egarria darie izkribu hauei: *Aragon-en Poeta-
tak* liburu berrian, V. Nezval txekoaren aipamena aurkitu du,
eta lurralde hartako adiskide minari idazle horren berri es-
katzera ausartzen da.

Poema garratz baten atal bizia gertatu da bere egoeraren
aurkezpena. Apainketa arrotz eta itxurakeriarik gabe ikusten
da olerkariaren bihotz zartatua. Familiaren ogia eta artista-
ren ardo mozgogarria, fabrikako lana eta bere kasako zeruen
erakarpen astintzalea, dabiltza bere barnean borrokan. Ho-
rrengatik da gizaseme konformagaitza. Sartaldeko filmetan be-
zala garailea zein den esatekotan, eguneroko ogibide latzak
ez ziola sorketaren ezti-lorea agortu, esan beharko genuke.
Bizi beharraren lurrez oraturik edo, poetaren ekarria ez zen
azken arnaseraino amaitu.

Ikus beza bakoitzak lerro hauen barnean datzan borroka
izkutua:

Arabako Llaudion, 1960, Otsailak 20,an.

Norbert Tauer jaunari, Prahara:

Nire jauna:

Barkatuko didazu lehenago eskribitu ezpadizut, baina beti nabil oso larri denporarekin eta denpora-eskasia honek lagunen eta adiskideen hasarrea erakarten dit. Eztakit zembat gutun zor dudan, Miranderi, Peilneni, Zelaiari, Arrizubietari, eta ehun hola. Orain hartzen dut luma zuri eskribitzeko ikusten dudalako oraindikan dadukadala zure Bazkoarako diosala ihardetsi gabe; hemengo mekanografek euskeraz balekitez ezlitzake problema, zerren erderazko gutun-har-emanetan oso egunean nabilen.

Itxadoten dut gutun honen errezibieran osagarri onarekin egonen zarela, eta betiko adorearekin. Berant bai baina deseozintzoarekin esperatzen dizut urte honetan sarrera zoriontsu bat; bentura ederra dizula betiko. Ni, joan diren Urrietako hamarrean esposatu nintzen nere Melitxu Basurtukorekin, eta haur bati igurikitzen diogu, Pariseko zinkunia medio delarikan. Orain eznaiz lehengo mutil itsutua, baizikan-eta gizon ezkondu bat, bere familiaren etorkizunaz arduratu behar dena. Ikusten dut nire ogia eztela ez poesian ez euskeran aurkitzen, fabrika honetako kontu-eramaeran baizikan. Oporretan naikoa lan dadukat familia-problemeekin, nire anaia zaharren zoramentuarekin (diru polita kostatzen zait), aitagihara baren eritasunarekin.

Orain gutxi eskribitzen dut. Nere poema berria (Zuzenbide debeketua — Miren eta Joaneren historiaren hasiera), bere erdian dago, eta uste dut aurtengo urrietarako akabatuko dudala. Komedia bat akabatu dut: Mugaldeko herrian eginikako Tobera, Euskaltzaindiko sarietara presentatuko dudana. Nobela bat ere egin nahiko nuke, baina denpora guztietan suspirioetan doakit. Bat badadukat erdira allegatua, Kibernia eta Jesus izenekoa, baina eztut akabatzeko paradarikan ikusten.

Lehengo egunean irakurri nuen Aragonen liburu berria «Poetak» izenekoa. Oso ona da, eta bertan aipatzen du Pra-

hako poeta bat, zeinaren berria (berria bakarrikan, ez ezagutarikan), banendukan lehendikan: VITEZSLAV NEZVAL.

Dio Aragonek:

Dans le Hradschin désert...

*...la radio ce soir a parlé de Nezval
pour dire qu'il s'est tu.*

Eta:

Il est entré vivant dans le ciel du folk-lore.

Nezvalen ezagutza oso bat eduki nahiko nuke. Nun sor, nola bizi, zergatik hil. Nolako izaerakoa izan zen, zer eskribitu zuen, ze ideietakoa, eta gainerakoa. Zure notizia guztiak poz-
pozik hartu (5) nituzke. Haren gaineko edo harek eskribituko liburuxkaren bat-ere, pozkida haundiarekin estimatuko nizuke. Badakit ezen ori zuretzako neke xamarra izanen dela, baina nolako estimazio eta borondate onean eduki nauzun konsideraturikan eztut batere dudatzen, nere pauso hau ematen.

Beste gaberikan, betiko onerizkkoa ohituarekin zure menpeko eta zerbitzaria geratzen naiz agintzen duzun edozertarako.

Garesti.

(5) *Hartuko*. Eskutitz hau, benetan eskuz idatzi zuen Arestik. Tinta urdina erabili zuen eta *Garesti* izenpetzen du, hemendik aurrera gehiengian agertuko den eran.

Praga'tik 1961'gko Jorrraillaren 15'ean
Eskutitz au 1566'garrena da.

Aresti'tar Gabirel jaunari
Lludio'n.

Nere adiskide maitea:

Garaiez eskuratu nuen zure eskutitz maitekorra /Otsaillaren 20'gkoa/ arretaz irakurri dut. Ezkondu zeralako berriak asko poztutzen nau; ar itzazue, zu ta zure emaztea, nere zorionik bizienak; segur nago zuen pamily berrian gure euskera maite-maitea beti biziko dela.

Zure anaiaren eta aitagarrebaren eritasunak asko illundu du nere gogo, ala ere uste dut bitartean obeagotuko zirala.

Txit txalogarria da, pamilyako arrangura asko euki arren, euskeraren aldezko zure lan merezigarrian jarraitzen dezula, eta bertsoak ez bakarrik, baiñan komedia ta nobelak era idazten ari zerala!

Nezval izeneko emengo olerkariari dagozkion berriak euki nai zenituke. Orra zergatik orain bertan, «impreso certificado» bezela, emengo liburutegi baten bitartez, «Poésie contemporaine en Tchécoslovaquie» izeneko liburua bialtzen dizudan. Bertan beste olerkari batzuen ondoan, Nezval'ez ere itzegiten da. Liburu onek bere olerki batzuen itzulpenak dakarzki. Uste dut liburu ori gustatuko zaitzula.

Otsaillaren 21'garrenetik 24'gareneraiño Paris'ko «Gernika» izeneko euskal-kantari ta dantzarien taldea emen, Praga'n, egon zan. Emengo ikusleei biziki gustatu zaizkie. Buenos Aires'ko «Euskaltzaleak» izeneko Bazkunak antolatutako «Idazki-norgeiagoketa»-n herriz txapelduna izan naiz. Joan den urtean 224 euskal-eskutitz idatzi ditut. Sei urtetan 1465.

Nere adiskideak bialtzen dizkidaten euskal-aldizkari ta liburu berrien bidez ongi badaikit, nolako lan txalogarria egiten ari diran euskaltzaleak euskeraren onerako. Emen dauzkat: Olerkiak /Loramendi/, «artaun Eguzki-Semea, Nere izena zen Plorentzi eta azkeneko denboran agertzen diren beste euskal-liburuak».

Eta auxe da guzia gaurkoz. Ar itzazu, adiskide on ori, nere agurrik beroenak eta agertu, otoi, nere goraintziak zure emazteari.

Urrengo arte, gelditzen naiz zure:

Tauer'tar Norberta.

Llaudion, 1961, Bagilaren 20,an.
Norbert Tauer jaunari, Prahara.

Nire jaun oso estimatua:

Gaur bertan errezibitu dut hemen Llaudion zure tarjeta. Milesker. Bere garaiz errezibitu zuk Bidalitako Txesko Poesiaren Antolojia, eta biharamunean bidali nizun errezibi-akusoa eta nire eskerrona. Eztut konprenitzen nola eztuzun nire karta hura hartu. Egia da ezen azken aspaldi honetan nire karta asko galtzen direla bidean. Karta haretan galdetu nizun hea zer nahi zenuen trukean, eta pozik ikusi dut Txillardegiren Peru Leartzako nahi duzula. Gaur Bilbora allegatzen nizen bezain laster, libreria batean erosiko dut, eta bihar bidaliko dizut, falta gabe. Nahi duzuna eska zazu, edozein euskal edo erdal liburu bidaliko dizut, niretzat plazer haundi bat izanen baita, orain arte nire eskaera guztiak hain gizalegez bete dizkidazulako.

Hemen berriak emanen nizkizu oso pozik, baina egia esan behar banu, hain nago Arabako herrixka honetan ahatzirik, ezen euskal arlotik oso aparte bizi naizen, eta eztudan sobera har-eman euskeraren munduarekin. Nire poema bat akabatu dut, Zuzenbide Debekatua izenekoa, baina eztu Espainian argitaraziorik ukanen, zuzenbidea debekaturik dagoelako, noski. Gaur hasten dugu udako lana hemen fabrikari, eta nola arratsaldeak libre edukiko ditudan, nobela luze bat eskribituko dut, Zuzenbide Debekatuaren nobela alegia.

Beste gabe, eta betiko grado onarekin, agur egiten dizut,

Garesti (6).

(6) Firma ez beste guziaz idazmakinaz egina da. Papertxoa berea da, noski.

Praga'tik 1961'gko Uztaillaren 28'ean
Eskutitz au 1605'garrena da.

Aresti'tar Gabirel jaunari
Lludio'n.

Nere adiskide maitea:

Zure azkenekoa/Bagillaren 20'gkoa/bere egunean neregana
eldu zan. Bainan zure eskutitzean aipatzen duzun zure aurre-
koa ez dut gaurdaño artu.

Asko eskartzen dizut zure onginaia Txillardegiren «Peru
Leartzako» niri bialtzea, eta uste dut laister elduko dela nere
eskuetara. Bialtzearengatik aurrez eskerrik asko ematen diz-
kizut.

Zure eskutizetik ikusten dut etengabe euskal-literatura-
ren soroan lan-egiten ari zerala ta lan eder-ederrak prestatzen
dituzula argitaratzeko.

Datorren illaren asieran nere udara-tokira joango naiz eta
andik berriz idatziko dizut. Bainan, idatzi ezaidazu, otoi, nere
Praga'ko zuzenbidera. Emendik ara eskutitz guziak bialduko
dizkidate.

Ager zaizkiozu, otoi nere goraintziak zure emazteari, eta
ar itzazu, adiskide maite ori, nere agurrik bizenak.

Zure:

Tauer'tar Norberta.

Praga'tik 1961'gko Lotazillaren 3'ean.

Eskutitz au 1661'garrena da.

Aresti'tar Gabirel jaunari

Llaudio'n.

Nere adiskide maitea:

Urrillaren 26'gko nere eskutitza bere egunean zuregana elduko zala uste dut. Azkeneko egunetan berri txit jakingarri bi nere belarrietara eldu ziran. Euskaltzaindiaren urgazle izendatu zaituztela bata, ta Toribio Alzaga teatro-saria irabazi duzuela bestea. Berri biak asko poztutzen naute ta nere zorianik bizienak bialtzen dizkizut. «Mugaldeko herrian eginkako tobera» izeneko zure antzerki saritatua laister irakurriko dugula poztutzen naiz.

Nere adiskide Ugarte'tar Martin'ek Larrea'n egin zan «Oler-ti-Eguna»-n sari bat irabazi zuen «Aizkorri» izena duen bere poemarentzat. «Oler-ti-Eguna»-ren okazionean nik ere Larrea'ra agur bat, bertsoetan egina, bialdu nuen.

Holanda'tarren artean euskaltzale berri bat sortu zaigu. Aren izena Rodolfo Rijk da, Ongi itzegin eta idazten ikasi du euskera ta orain Gipuzkoa'ko Gabiria'n bizi da.

Nere bilduma osatzeko eskatzen dizut orko argazki-txartel batzuek niri bialtzeko.

Gaurko okazioneaz baliatzen naiz zuri ta zure emazteari Gabon paketsua ta Urteberri zoriontsu bat opatzeko. Uste dut, zu, zure emaztea ta Nerea txikia, denak osasun onean arkitzen zeratela.

Ar itzazu, adiskide maite ori, nere agurrik bizienak eta agindu nai dezuna zure:

Tauer'tar Norbertari.

1962.etik aurrera

Arestiren gutun jariora bat-batean agortzen da Praha-ri buruz. Tauer jaunak idatzi eta erantzunik gabe gelditutako izkribu baten urteburuan, bigarren bat igortzen dio. 1962. urtea, beraz, antzua izan zen bildumarentzat eta, hemendik aurrera, ez du inolako ugaritasunik ikusiko. «Badakizu atseginez beterik irakurtzen ditudala zure berri guziak», esaten dio amaieran.

Gutuna hartu bezain laster, biharamunean berean, erantzun zion olerkariak. Egoketa larrian aurkitzen zen, orain ere, bere izpiritua eta oso jakingarriak dira bere zehaztasun gordinak. Trumoi askoren oihartzun samina da bere izkribua. Bilboko egunkari batean idazten hasi zen eta, betiko iskanbilengatik, atzera bota zizkioten bere artikuluak. Agintarien mahaiz-mahai ibilia zela bere izena esan ondoren, zenbait euskaldunen aldera zuzentzen du salaketa, Kristorik gabeko kristau katolikoek erreakzioa arbuiatuz. Oso mingarria izan zitzaion oztopoa eta euskararenganako amodioa hain sakon eta sendo sartua izan ez balu «dударik gabe eta erremediorik gabe» euskal alorra oraingoan abandonatuko zuela, aitortzen du.

Gerra-ondoko egoera zirtzilaren berri, bizi zuenak bakarrik daki. Euskaldunen artean ere baziren, noski, zapalduak eta ga-raileak, gorriak eta zuriak, gaiztoak eta onak. Esan beharrik ez dago zein aldetara makurtzen zen Bilboko olerkari trebearen izarra.

Gau beltzean ageri da argi izpi bat, bigarren alabatxoaren jaiotza aipatzean. Bi lerro besterik ez berri honentzat, ekaitz gogorraren baretasunik gabe: «Bigarren alaba bat izan dut. Badakizu lehenbizikoari izena NEREA jarri niola. Bigarren honeri GURIA jarri diot, elizan eta juzgatuan». Besterik ez.

Gutun hau ere eskuz idatzirik dago eta izen-lotuaz, *garesti* izenpetu zuen.

Praga'tik 1962'gko Lotazillaren 4'ean.
Eskutitz au 1834'garrena da.

Aresti'tar Gabirel jaunari
Lludio'n.

Nere adiskide maitea:

Aurtengo urtearen bidean ez det zure berririk izan eta nere azkenekoa/igazko Lotazillaren 3'gko/ erantzpenik gabe gelditu da, ala ere uste det ongi zerala zu ta zure etxeko guziak. Aurtengo urtea ez det igarotzen utzi nai, zuri euskal lerro batzuek idatzi gabe.

Egan'en irakurri det zure antzerki berri bat «Mugaldeko herrian eginikako Tobera» izenekoa, «Toribio Alzaga» teatro-saria irabazi duena ta asko gustatu zait. Ikusten det euskal-idazle trebea zerala eta azkarki lan-egiten duzula euskal-literaturaren soroan.

Etxaide'tar Ignazio jaunaren eriotzaren berriak /G.B./ asko illundu du nere biotza. Euskaltzaindiak galdu du bere buruzagi argia, eta Euskalerrriak seme famatu bat, euskal-jakintza ta literaturan etengabe lan egiten zuena.

Villasante'ren Historia de la Literatura'ri buruz liburutxo bat argitaratu omen dezu. Pozik irakurri nai nuke zure iritzia, orra zergatik eskatzen dizudan niri bialtzeko. Villasante Aitak orain beste liburu bat argitaratu du: «Kristau Fedearèn Sustraiak», lenengo zatia: «Jainkoa» izenekoa. Emen daukat ale bat eta uste det ongi idatzita dagola. Erkiaga'tar Eusebi jaunak eskeini dit bere lan berri bat «Araibar Zalduna» izenekoa, Domingo Agirre —Nobela saria— 1959 irabazi duena. Guatemala'tik artu det Zaitegi'tar Aitaren alde-tik bere olerki-bilduma berri bat «Berriz ere goldeketan» izena duena. Ikusiko degu, eia Guatemala'n «Euzko-Gogoa» (7) argitaratuko duen. Importantzi aundikoa izan da aldizkari ori euskal-literaturarentzat.

Zure berrien zai nago. Badakizu atseginez beterik irakurtzen ditut zure berri guziak.

Gabon paketsua ta Urteberri zoriontsu bat, Jaungoikoaren bedeinkapenez betea, opa dizkizut, zuri eta zure etxeko guziei.

Ar itzazu, adiskide maite ori, nere agurrik beroenak eta agindu nai guzia zure:

(7) Euzko-Gogoa.

Arabako Llaudion, 1962 urteko Abenduaren hamaikan.
Norbert Tauer jaun agurgarriari, Prahan.

Nire jaun askotan estimatua:

Zure gutun atsegina heldu zitzaidan atzo, eta zuri zor dizudan adiskidantza eta errespeto guztiarekin arrapostua ematera prestatzen naiz. Zuri eskribitu nizun nire azken gutunetik franko ur pasatu da Aita San Antongo zubiaren azpitik. Eskarmintu gehiago errizibitu dut denpora honetan, nire adin guztian baino eta Yratiko oihanean dauden arbola guztietako orri guztiak baino. Jesukristoren esana da inor ez tela bere herrialdean profeta. Horregatik nahiago nuke nik nere etxean sartu eta bertan betiko isildu, gure herriaren asturu eta egoera gaitzak pausu berrietara bultzatuko ezpanindu. Nere herrikideen pentsamentu meharra zabaltzeko asmoarekin hamalau artikulu eskribitu nituen hemengo falanjist eguneroko batean, bertatik despedida eman zidaten arte. Nere aburuak eta iritziak deklaritzen nituen bertan, xeheki eta ximpleki, nik beti egin dudana bezala, inor mindu gabe asmoa gabe, baina inor mintzearen bildurra gabe. Hango iskanbilak, istiluak, erriertak eta sesioak. Bilboko erreazio guztia nirekin sartu zen, buru-belarri; Diputazioko batzar batean nire izena entzun zen batere amoriorikan gabe eta asuntua azkenean gobernadorearen despatxuan erabaki zen, zorionez nere kalterik gabe. Erdal erreazioak txarki tratatu ninduen, baina are txarkiago euskal erreazioak. Gure lege zaharren kontrako jeltkideen eta euskotar Kristorik gabeko kristau katolikoen deiadarrak fuerte altzatu ziren, nere belarriak eta zentzu ona gortu arte. Eskerrak ematen dizkiot Jaunari neregana euskerarenganako amodio hain sakon eta bortitz sartu zuelako, osterantzean nere baitan epeltasunik apurrena egon balitz, dudarik gabe eta erremediorik (8) nuen euskal alorra oraringoz arbuioz abandonatuko. Baina... euskaldunek dute errua eta ez euskerak.

Beste gauza batez mintzatzearren, Auspoa liburutegiaren libururik eztuzu irakurri. Bertan agertzen dira Larzabalen komedia bi, onak, oso onak, eta batez ere herriko bertsoak; azken liburu batean agertzen dira «Ezkontza galdutako bertsoak», niri zazpigarren paradisura eragin didatenak.

Bigarren alaba bat izan dut. Badakizu lehenbizikoari izena NEREA jarri niola. Bigarren honeri GURIA jarri diot, elizan eta juzgatuan.

Deseo dizut Gabon zoriontsu batekin Urteberri benturosoago bat, eta honekin dijoakitzu nere diosalik kartsuena.

Garesti.

Ondoko urteetan, Arestiren berri gutxi aurkitzen da guntun-degi honetan. Eguberriz idatzi ohi zion, beti bezala, Tauer-ek, baina bilbotarraren erantzunik gabe. Praha-n eskuratu dudan bilduman, azken aldiko lau izkribu besterik ez dut aurkitu.

Horietatik, hiru Tauer-ek idatziak eta bat baizik ez Arestirena. Tarjetaren bat edo beste ere bialduko zion Norbertok, tarte-ka, azkeneko urteetan ohi zuenez; baina kopia gabeko izkribuak dira eta ez dugu inolako aztarnarik ikusi.

Tauer-ek aipaturiko berrien artean, *Goizaldi* dantzari taldea Praha-ra joatekoa zela, esaten dio bere adiskideari. Une horretako oroigarri bat ikusi daiteke Garaipenetako Andra Mariren elizatzxoan. Saihets batean dagoen *Prahako Jesus Haurraren* al-dare aurrean, hamabost hizkuntzetan agertzen da bere ototza eta, hain zuzen, gure dantzariak han izan zirelarik Tauer-ek egindako itzulpena da haietako bat.

Zazpi urteko isilunearen atzetik dator Gabriel Arestiren bilduma honetako azken gutuna. Eskuzkoa da, eta Espainiako literaturari buruz Txekoslovakian agertutako liburu baten itzulpena egitea komeni litzakeela, esaten dio. Euskarari dagokion atala, gutxienez, egin baleza Tauer edo beste norbaitek, *Kriselu* bilduman argitara lezakeela berak, itzultzaleen eskubideak ordainduz. Ez dakit proposamena nola hartu zukeen Norbertok. Ez dut bere gutunik ikusi.

Praga'tik 1963'gko Lotazillaren 12'ean.

Eskutitz au 2.044'garrena da.

Aresti'ta Gabirel jaunari.

Lludio'n.

Nere adiskide maitea:

Begi-aurrean daukadan zure azkenekoa igazko Abendua-
ren 11'gko da, beti bezela, bai zuri bai euskerari dagozkien
berri jakingarriak dakarzkidana. Eskatzen dizut niri barka-
tzeko ez dizudala gaurdaño idatzi, bainan denbora laister
igarotzen da ta berriz urte berri bat atetan daukagu. Baiñan
ez uste, zutzaz aztuta nagoela; askotan zutzaz oroitzen naiz
batez ere zure euskal-lanak irakurtzean. Eta norgeiagoketan
sariak irabazi dituztenen artean zure izena ere ikusi det.
Nere zorionak! Zure euskal-lan guziak beti pozik irakurtzen
ditut.

Aurtengo urtearen gertakizunik nagusia izan da, nere
iritziz, «Zeruko Argia» astekari bat bezela agertzen dela.
Etxaide'tar jaunari esker artzen det aldizkari eder au ta
atseginez beterik irakurtzen. Nik ere noizean-bein zerbait ber-
tan argitaratzen det.

«Auspoa» izeneko liburutegiaren arripeduna naiz eta orre-
gatik emen daukat sail osoa.

Argitaratzen duten (9) liburutxo guziak niri ere asko gus-
tatzen zaizkit. Orain bertan artu ditut bi zenbaki: Bizenta
Mogel'en «Ipui onak» eta Alzaga'ren «Burruntzi» eta gaurko
arratsaldean asiko naiz irakurtzen. Eta egun batzuek dirala
On-bidea izeneko itzulpena ta Eguneroko Meza artu nituen
egilleek berek bialduta.

Eta zu, zertan ari zera orain? Zure berrien zai nago.

Gabon paketsu ta Urte-berri zoriontsu bat Jaungoikoaren
bedeinkapenez betea, opa dizkizuet zuri ta zure etxeko guziei.

Ar itzazu, adiskide maite ori, nere agurr bizienak eta
agindu nai guzia.

Zure:

Tauer'tar Norberta'ri.

Nere zuzenbide berria:

Norbert Tauer
Vinohradská 126, Prague-3
Tchécoslovaquie.

Praga'tik 1964'gko Garagarrillaren 22'ean
Eskutitz au 2002'garrena da.

Aresti'tar Gabirel jaunari
Lludio'n.

Nere adiskide maitea:

«Zeruko Argia»-n arkitu du (10) artikulu jakingarri bat, Etxaniz Nemesi jaunak egina, zure euskerazko itzaldi bati buruz. Aspalditik ba-dakit euskal-idazle aundia zerala ta zuk idatzitako guzia beti arretaz eta atseginez beterik irakurtzen det. Baiona'n agertzen den «HERRIA» izeneko astekarian artikulu eder bat irakurri det «Harri eta Herri» izeneko zure liburu berriari buruz. Zure liburu berri au pozik irakurri eta nere liburutegian euki nai nuke. Orra zergatik eskatzen dizudan niri ijeki bat eskeintzeko. Aurrez eskerrik asko ematen dizkizut eta zure zorduna geldituko naiz.

«Umeen-Deya» izena duen aldizkaritxoaren azkeneko zenbakian nere euskal-olerkitxo bat dakar. «Arantzazu»-n ere nere poema bat Praga'ko Jesus Aurtxoaren omenez agertuko da.

Biar «Goizaldi» izeneko dantzari-taldea Praga'ra etorriko da. Strážnice izeneko urian egingo den «festival»-ean parte artuko du.

Zure berrien zai nago. Ar itzazu, adiskide maite ori, nere agurrik beroenak eta agindu nai dezuna zure menpeko:

Bilbaon, 1969. Martxoak 20.

Norbert Tauer jaunari, Prahara.

Nere jaun agurgarri eta adiskide on:

Denbora asko da bakarrik urteberrietan elkarren berri eduki ez dugula. Ni ez naiz oso gabon-zalea eta gehienetan ahatztu egiten zait eguberrikoa.

Baina gaurko honetan kortesiatik kanpoko zer-egin batekin natorkizu. Zuk zerbait esan zenidan zure azken gutunen batean, nola gertatzen zenuten Pirinioz honandiko literaturaz liburu bat, eta euskerazko zatia zure gain zegoela.

Azkenengo Zeruko Argia batean Juan San Martinen artikulua bat irakurri dut horretaz. Ikusten dudanez liburua errealdade bihurtu da, eta Juanitoren esanagatik ikus dezakedanez, oso liburu inportantea da. Gehiegi ezagutzen dut nere lagun eta adiskide mamia Juanito, eta ederki dakit txantzetan ez dela ibiltzekoa.

Zure liburua oso ongi letorke honerako, bizi gare (11) gizarte aldrebestu honetarako. Gaztelaniara bihurtzeko modurik ez zenukete hor edukiko? Hemen ez dakigu txekoz, eta itzuliera egitekotan hor egin beharko litzake. Hala eginen bazenukete, hitza ematen dizut hemengo argitaldari batek argitaratuko zuela. Pauso guztiak emanen nitzuke nik hemen argitaratzeko zuentzat komunzkiko 100 % hamar ohitua gordeaz, halegia. Lau argitaldari ezagutzen ditut hori argitaratzeko prest leudekenak, eta hori Euzkaditik kanpora irten gabe.

Beste gauza bat: Euskal literaturazko partea zergatik ez duzu zuk euskerara bihurtzen? Nik argitaratuko nizuke. Aspaldi honetan editore bihurtu naiz, eta bost euskal liburu argitaratu ditut nere poltxikotik. Beste bi ditut moldiztegian, Txillardegiren nobela sariztatua, eta Euskal literaturaren bilduma bat (saiaera bat, nobela bat, hiru antzerki, bi olerki-lan, eta dozenerdi bat ipui). Jean Miranderekin ere har-emanetan nago beraren lanak argitaratzeko. Nere argitaldariari Kriselu deritza.

Zuk euskerazko literaturaz egindako lana oso ongi letorke nere argitaldarirako. Euskeratzen baldin baduzu, nik hartu eta biharamunean moldiztegiara bidalduko nuke beste gabe.

Beste gauzatxo bat. Txekozko liburu horretaz ez zenidake ale bat igorriko; trukean nere liburu guztiak bidaliko nizkizu, orain artekoak eta geroztikakoak, eta betiko estimazioa gordeko nizuke.

Beste gabe har zazu nere goraintzirik segurena.

Garesti.

Halako batez, *Nork dio gezurra* izenburuarekin idazlan bat argitaratu zuen Arestik, Bilboko egunkarietan agertutako berrietan Tauer-en aipamen ez hain egokia egin zutelakoan. «Orrialde hauetatik atera nahi dut gure urrutiko lagunaren aldetan», zioen Arestik (12).

Larritu zen Tauer bere izena haizatzen zutela ikustean. «Neronek Talon jaunaren artikuluak ez ditut irakurri eta horregatik ez dakit zertan *apurtu dudan* nere zina. Ikusten duzunez euskera batuan *Batasunaren Kutxa*-ren arauera idazten saiatzen naiz eta euskera batuaren alde ahal dudan guztia egiten dut», esaten zion Arestiri. Eta denbora berean kazetari horren artikuluak bialtzeko eskatzen zion. Gutun hau lehen aipaturiko nere txostenean argitara emana denez, ez dugu berriaz hemen ipiniko (13).

Gertakizun honetaz ere ez zuen Tauer-ek oroitzapen onik. Hainbeste euskaldunekin harremanetan zegoelarik, gutun bakoitza egiterakoan batasunaren aldekoa zen ala ez, ikusi behar izaten zuela lehenik, aitortu zidan berak. Batua behar-beharrezkoa ikusten zuen euskararen iraupenerako, eta ezin zuen ulertu H-ren auziari emandako garrantzia. Beti jator jokatu zuen, halare, euskaldun bakoitzaren eritziak aintzat harturik, elkarren arteko ikusmolde ezberdinak baztertuz. Ez zekien, beraz, zertara heldu ziren gauza horiek. Esan dudana, aipamen laburra egin zidan berak eta neuk ere ez nion jarraitu.

Arestik ez zion, dirudienez, erantzunik eman eta horretan amaitu zen bien arteko izkribuen segida. Estimatu haundian zeukan Tauer-ek Aresti eta bere lana.

Jose M. SATRUSTEGI

Urdiain, 1983.IX.10

G. Aresti jaio zeneko 50. urte-buruan.

(12) 1971.ean Vicente Talon Ortiz kazetariak *El Correo Español* egunkarian argitaratutako lanei erantzun nahi zion G. Arestik. Ikus, *Vasco-niana a los cuatro vientos* (Bilbao, 1975) «Periplo por la Europa del Este, Checoslovaquia» 169-176.orrietan.

Arestiar. *Nork dio gezurra?* Anaitasuna, 218, 1971.9.15.

(13) J. M. Satrustegi. *Batasunaren aldeko Arestiren gutunak*: Euskera, 1983.2.